

Vijftig jaar Bedrijfskunde : 1965-2015

Citation for published version (APA):

Dam, van, C. (1991). Vijftig jaar Bedrijfskunde : 1965-2015. *Bedrijfskunde : Tijdschrift voor Modern Management*, 63(1), 2-12.

Document status and date:

Gepubliceerd: 01/01/1991

Document Version:

Uitgevers PDF, ook bekend als Version of Record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.tue.nl/taverne

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

openaccess@tue.nl

providing details and we will investigate your claim.

Prof. dr. C. van Dam

Bedrijfskunde in ontwikkeling

Voorwoord bij de 63e jaargang

Het beeld van de jaren negentig toont aarzelend haar contouren. De doorbraak in de Oost-Westverhoudingen kan een geweldige uitdaging betekenen voor het bedrijfsleven. Anderzijds houdt de grotere instabiliteit in de internationale verhoudingen een toenemend ondernemingsrisico in voor internationaal opererende ondernemingen en instellingen. De complexiteit van het ondernemen op Europese en wereldschaal neemt toe. Europa krijgt in EG-verband een steeds hechtere bedrijfskundige en culturele band. De stroom publikaties over nationale en internationale bedrijfskundige problemen neemt nog steeds toe.

De vier secties in ons tijdschrift blijken niet voldoende om alle aangeboden artikelen in het juiste perspectief te plaatsen. De redactie heeft daarom besloten een vijfde sectie in te stellen en de naamgeving van twee andere aan te passen aan de ontwikkelingen. De nieuwe sectie is Marketing en Communicatie.

De redacteurs prof. dr. ir. Ph. Naert en prof. ir. J. in 't Veld ruilen hun plaats in voor drie nieuwe collega's. Onder dankzegging nemen wij afscheid van twee praktijkgeoriënteerde, excellente wetenschappers in het vertrouwen dat de redactie zo nodig een beroep op hun beoordelingsvermogen kan blijven doen.

De drie nieuwe redacteurs voor de sectie Marketing en Communicatie zijn:

Prof. dr. H. W. C. van der Hart, econoom en hoogleraar aan de Faculteit Bedrijfskunde van de TU Eindhoven en sinds 1984 firmant van de Holland Consulting Groep te Amsterdam; hij was van 1955 tot 1964 werkzaam in commer-

ciële functies in de reis- en vervoerswereld. Van 1964 tot 1968 was hij als exportvoorlichter en handelsbemiddelaar werkzaam bij de Amro Bank Rotterdam. Tot 1972 was hij projectleider marktonderzoek bij NSS Marktonderzoek te Den Haag.

Prof. dr. P. S. H. Leeflang, studeerde economie aan de toenmalige Economische Hogeschool te Rotterdam. Van 1970 tot 1975 was hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Interfaculteit Bedrijfskunde te Delft. Hij promoveerde in 1974 op een proefschrift getiteld *Mathematical Models in Marketing*. Eind 1975 werd hij benoemd aan de Economische Faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen, waar hij als hoogleraar in de vakgroep Bedrijfseconomie werkzaam is in de sectie Probleemvelden in Marketing. Zijn research-interessen liggen op het terrein van de media, scanning en concurrentieanalyse. Hij vervult daarnaast enige commissariaten en een adviesfunctie in het bedrijfsleven.

Prof. dr. ir. B. Wierenga, studeerde economie aan de Landbouwniversiteit Wageningen en promoveerde in 1974 op het onderwerp merkeuzeprocessen bij consumenten. In 1974-1975 was hij visiting scholar aan Stanford University (VS). Van 1975-1983 was hij wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Landbouwniversiteit Wageningen en sinds 1983 is hij als hoogleraar Marketing verbonden aan de Faculteit Bedrijfskunde van de Erasmus Universiteit Rotterdam. In 1990 was hij gasthoogleraar aan de Wharton School (University of Pennsylvania, Philadelphia, VS) en INSEAD (Fontainebleau, Frankrijk). Zijn onderzoekser-

varing ligt op het terrein van consumentengedrag, marketingmodellen, marketing decision support systems en marketing expertise. Hij is Vice President Publications van de European Marketing Academy en co-editor van de International Journal of Research in Marketing.

Als special in dit nummer is gekozen voor 'Vijftig jaar Bedrijfskunde'. Het openingsverhaal is

gebaseerd op de rede die ik mocht houden ter gelegenheid van het vijfde lustrum van de oudste bedrijfskundefaculteit in Nederland, die in Eindhoven. Vanuit de overige vier faculteiten wordt hierop gereageerd, waardoor een betrekkelijk compleet beeld is ontstaan van de weg die de bedrijfskunde binnen de academische wereld in Nederland momenteel heeft ingeslagen.

Memo's

Het onderwijs als Nederlands wapen in de internationale concurrentiestrijd, SMO, Den Haag, 1989, 48 blz., f 10,-

Deze SMO-Tafelronde besteedt aandacht aan de Europese interne markt en de geïnternationaliseerde ondernemingen. Eenentwintig Nederlandse ondernemers die betrokken zijn bij deze ontwikkelingen hebben zich verenigd in de SMO-Tafelronde.

Naar medezeggenschap op Europees niveau? SMO-boek, Den Haag, 1989, 83 blz., f 25,50

Dit boek bestaat uit zes hoofdstukken, elk door iemand anders geschreven. Het biedt de lezer informatie en opinies over medezeggenschap op Europees niveau.

M. Looijen, *Management en organisatie van automatiseringsmiddelen*, Kluwer, Deventer, 1989, 288 blz., prijs basisboek + drie katernen: f 114,50.

Het basisboek inventariseert en structureert, en biedt een model om te komen tot een management van de operationele automatisering. De katernen bevatten methoden, technieken en oplossingen voor zaken die met het onderwerp te maken hebben.

H. van Londen, *Leiden en leren leiden, opstellen over concernorganisatie, decentralisatie en management development*, Van Gorcum, Assen/Maastricht, 1990, 106 blz., f 25,-

In deze opstellenbundel gaat de schrijver in op de consequenties voor management development. Er wordt ingegaan op de eisen die gesteld worden aan nieuwe general managers van de business units en op hun ondernemerskwaliteiten.

Onderwijs-arbeidsmarkt naar een werkzaam traject, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1990, 116 blz.

Dit boek is een eindrapport van de tijdelijke adviescommissie Onderwijs en Arbeidsmarkt (commissie Rauwenhoff). De commissie is ingesteld door de Minister van Onderwijs om 'onorthodoxe voorstellen' te doen ter verbetering van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

De kunst van het beheersen van grote projecten, Managers Ontmoeting Overheid Bedrijfsleven 1989, SMO-boek, Den Haag, 1989, 70 blz., f 10,-

In deze SMO-uitgave spreken managers uit overheid en bedrijfsleven over succesfactoren en projectervaringen.

Video Arts, *Dus jij denkt dat je klantgericht bent?*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1990, 112 blz., f 29,50

Deze gids is bedoeld voor een ieder die, waar ook werkzaam in de dienstensector, iets te koop heeft aan te bieden. Aan de hand van situaties en dialogen die zich dagelijks afspelen krijgt de lezer een beeld van interacties die zich daarbij voordoen.

Prof. dr. C. van Dam*

Vijftig jaar Bedrijfskunde: 1965 – 2015**

1. Voorgeschiedenis

Het beroep van bedrijfskundige is ouder dan de naam; het vak van de bedrijfskundige bestond al voordat iemand de naam had bedacht. Het organiseren en leiden van het werk van anderen gebeurt gewoon zodra mensen gaan samenwerken in iets wat als een bedrijf kan worden aangeduid. De kunde was er dus eerder dan de wetenschap.

Dan ontdekken beoefenaren van andere wetenschappen een onontgonnen terrein en de bedrijfskunde ontstaat. Simpelweg de wetenschap die als empirisch object heeft alles wat met het leiden en organiseren van en in het bedrijf te maken heeft. De eigen discipline bepaalt de invalshoek van waaruit en hoe de problematiek wordt geanalyseerd. Zo memoreert Kreiken (1973, p. 44) op het symposium ter gelegenheid van het opnemen van de studierichting der Bedrijfskunde in het Academisch Statuut, de honderdste sterfdag van Charles Dupin. Deze Franse wiskundige deed onder andere in Engeland ideeën op over industriële organisatie en aanvaardde een leeropdracht in wat kan worden beschouwd als technische bedrijfskunde.

Parijs 1819.

* Prof. dr. C. van Dam is hoogleraar Financiële Bedrijfskunde aan de Faculteit Bedrijfskunde van de Technische Universiteit Eindhoven, directeur van het Instituut voor Bedrijfskundige Opleidingen (IBO) in het Slot Zeist en hoofdredacteur van *Bedrijfskunde*. Hij was achtereenvolgens verbonden aan de EUR, Nijenrode en de KMA.

** Bewerking van een rede, gehouden ter gelegenheid van het vijfde lustrum van de Faculteit Bedrijfskunde van de Technische Universiteit Eindhoven op 2 november 1990.

2. Bedrijfskunde als technische wetenschap: 1819–1965

De nieuwe wetenschap ontwikkelt zich in het tempo van de vorige eeuw. Negentig jaar later wordt aan de TH Delft een leerstoel bedrijfsleer ingesteld, omdat steeds meer ingenieurs niet langer bij de overheid, maar in het bedrijfsleven hun beroep bleken uit te oefenen. De eerste buitengewoon hoogleraar J. G. C. Volmer is een aanhanger van F. W. Taylor, die in 1903 de grondbeginselen van de wetenschappelijke bedrijfsvoering had uiteengezet in *Shop management*. Wetenschappelijke bedrijfsvoering? Bedrijfsvoering = management. Management = bedrijfskunde. Dus bedrijfskunde = niet-wetenschappelijke bedrijfsvoering. Logisch of dubbelzinnig?

Het heeft tot 1962 geduurd voordat in Nederland de eerste academische bedrijfskundige specialisatie mogelijk werd. In Eindhoven werd in dat jaar binnen de studierichting werktuigbouwkunde een bedrijfskundige keuzerichting ingesteld. De afdelingen der elektrotechniek en chemische technologie volgden snel met eenzelfde keuzerichting en drie jaar later werd toestemming verleend tot de verwezenlijking van de eerste studierichting Bedrijfskunde in Nederland. En zo begonnen in 1966 vijftig studenten aan hun, toen nog post-propedeutische, studie tot bedrijfskundig ingenieur.

Maar wat is dat eigenlijk, een bedrijfskundig ingenieur? De Beer, Daniëls en Monhemius (1966, p. A 254) noemen hem bij de start van

de nieuwe opleiding 'een bedrijfskundige technicus die bedrijfskundig is, voor zover hij een gereed gesprekspartner en tegenspeler is voor zijn mede-specialisten: de bedrijfseconoom, de personeelschef; enz. Hij is bovendien een technicus, geschoold in een bepaalde technologie en in het ontwerpen en hanteren van methoden tot het besturen van productieprocessen (planning, kwaliteitsbeheersing, kostenbewaking).' De praktijk heeft behoefte aan bedrijfskundige technici waarvan men verwacht dat ze bepaalde functies beter kunnen vervullen dan klassiek-geschoolde ingenieurs.

De jonge opleiding tot bedrijfskundig ingenieur is goed vergelijkbaar met de twaalf reeds bestaande andere Nederlandse ingenieursopleidingen. Technische bedrijfskunde als wetenschap heeft stevige wortels in de wiskunde, natuurwetenschappen en techniek. Van hieruit wordt gekeken naar organisaties (zie figuur 1). De rol en betekenis van de mensen in die organisaties worden ook bestudeerd, althans voor zover relevant voor wenselijke en mogelijke technische ontwikkelingen, die op hun beurt weer van belang zijn voor organisaties. Of wel: techniek, organisatie, (mensen), techniek...

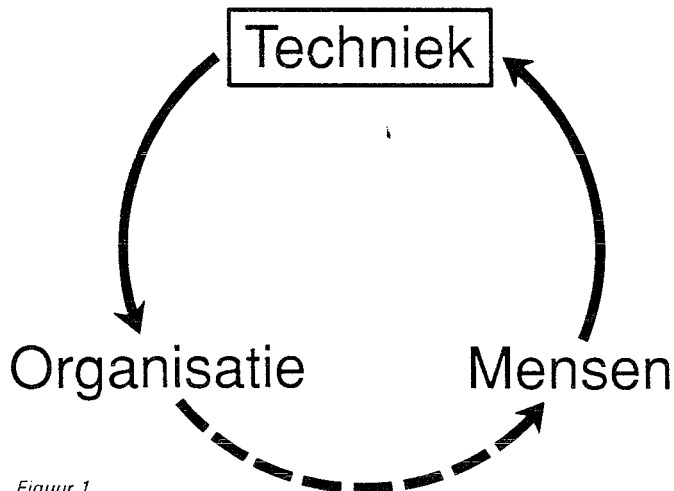
Eindhoven 1965.

3. Bedrijfskunde als bedrijfswetenschap: 1881-1970

In Amerika heeft men de behoefte aan onderwijs ten behoeve van het vervullen van managementfuncties reeds vroeg onderkend, waarbij twee trends kunnen worden gesignaleerd (Brevoord, 1975, p. 13). De eerste is de geleidelijke bewustwording van de behoefte aan opleidingsinstituten voor op praktijksituaties georiënteerde, professionele managers. De militaire academie West Point diende hierbij als voorbeeld.

De tweede trend is de ontwikkeling van doctoraal onderwijs op wetenschappelijk gefundeerde instituten, die rond het midden van de vorige eeuw begonnen te verschijnen. Daar wordt, dwars tegen alle kritiek in, de gedachte geponeerd (en volgehouden), dat een professionele opleiding die zich met *business* bezighoudt zowel wetenschappelijk verantwoord als praktijk-georiënteerd moet zijn.

De University of Pennsylvania te Philadelphia sticht in 1881 de eerste *business school* ter wereld. De naam geeft duidelijk aan van waaruit werd gedacht: *The Wharton School of Finance and Commerce*. Harvard University volgt in 1908 met de *Graduate School of Business*

Figuur 1

Administration. Eveneens te Boston stelt het Massachusetts Institute of Technology in 1914 'a pioneering curriculum combining management and engineering education' samen. Business administration naast industrial engineering. Beide bedrijfskunde?

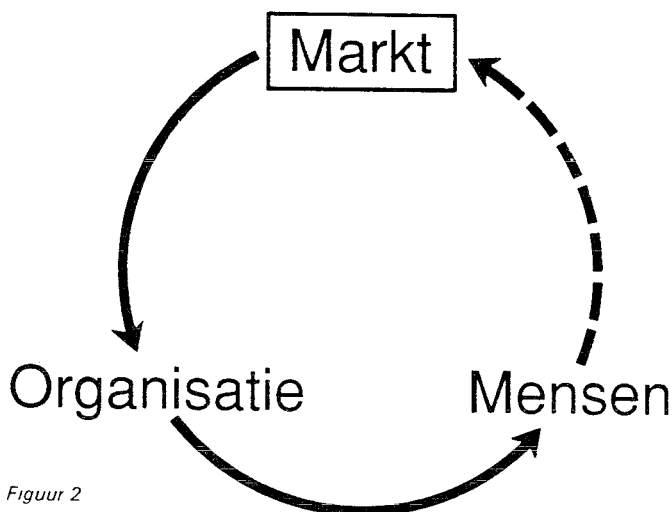
In Parijs worden, op nagenoeg hetzelfde moment als bij Wharton in Philadelphia, door de Kamer van Koophandel de deuren geopend van HEC, *l'Ecole des Hautes Etudes Commerciales*. Beide instituten hebben inmiddels hun eerste eeuwfeest achter de rug en behoren nog steeds tot de absolute top. We kunnen in Eindhoven dus nog even vooruit.

In de Duitssprekende landen worden in 1898 voor het eerst handelshogescholen gesticht en leerstoelen bedrijfseconomie ingesteld. In Nederland opent in 1913 de *Nederlandsche Handels-Hoogeschool* haar deuren voor zestig studenten. De accountant Volmer wordt zowel in Rotterdam als in Delft buitengewoon hoogleraar in de bedrijfsleer (Van Dam, 1983, p. 200).

De belangstelling van ingenieurs voor wat er in bedrijven omgaat en de belangstelling van boekhouders en accountants kunnen niet los

van elkaar worden gezien. Rotterdam kaapt het hoger handelsonderwijs weg voor de neus van Delft. De formele leeropdracht van Volmer in Delft luidt: bedrijfsleer en boekhouden. De benoeming van de accountant Th. Limperg jr. tot buitengewoon hoogleraar in de bedrijfsleer, naast Volmer, wordt in 1913 door curatoren in Rotterdam tegengehouden, mede omdat 'bedrijfsleer als vak van wetenschap nog jong en weinig omljnd was' (Van Stuijvenberg, p. 44). De Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam benoemt Limperg direct na de oprichting van de faculteit der Handelswetenschappen in 1922 wel tot hoogleraar in de bedrijfseconomie, met alle gevolgen van dien (zie voor een goed inzicht in de ontwikkeling van de 'Amsterdamse School': Limperg, 1964).

Uit bedrijfsleer ontstaat de bedrijfseconomie. De belangstelling van de beoefenaren verschuift van handel naar industrie. De ontwikkeling van de klassieke bedrijfseconomie in Nederland vertoont veel overeenkomst met die in Duitsland. Lang is bedrijfseconomie gezien als een wetenschap waarin naast elkaar staande specialismen moesten worden gekweekt. Specialismen die het best tot hun recht kwamen in één type organisatie: de onderneming.

Figuur 2

Problemen van bedrijfseconomische aard doen zich echter niet alleen voor in ondernemingen, maar in alle typen bedrijven. Daarnaast blijken de problemen in de praktijk veelal meer dan één van de deelgebieden te beslaan. Bij veel, nog steeds bedrijfseconomisch te noemen problemen speelt, behalve het kosten-, winst-, financierings-, organisatie- en/of marketingaspect ook het (bestuurlijke) informatie-, menselijke en/of omgevingsaspect een rol. In toenemende mate worden ook deze laatste aspecten meegenomen in bedrijfseconomische analyses en beschouwingen. Daarmee is de basis gelegd voor wat later bedrijfskundige economie is gaan heten.

De stap naar economische bedrijfskunde is nog maar klein (zie figuur 2). Vanuit vraag en aanbod, vanuit de markt dus, wordt in dat geval gekeken naar industriële en niet-industriële organisaties. In het licht van wenselijke en mogelijke marktontwikkelingen worden de rol en betekenis van de mensen in die organisaties bestudeerd, althans voor zover van belang voor het efficiënter en effectiever functioneren van organisaties. Markt, organisatie, mensen, markt...

Maar zo ver is het nog niet. In 1947 wordt het technische onderwijs aan de NEH in Rotterdam geliquideerd, nadat het tevoren reeds geruime tijd aan bloedarmoede had geleden. De gang van zaken scheen er niet op te wijzen dat techniek en economie zich op zinvolle wijze tot een geheel lieten samenvoegen (Klein, 1974, p. 169). Vijf jaar later komt door toedoen van de Delftse hoogleraar ir. B. W. Berenschot, die tevens werkzaam was in het bedrijfsleven, het *International University Contact for Management Education* (IUC) tot stand. De doelstelling is op internationaal niveau contacten te leggen tussen docenten, ondernemingen en overheidsinstanties, teneinde kennis en ervaring uit te wisselen met betrekking tot onderwijs en onderzoek op het terrein van de problematiek van organisatie en leiding van bedrijven.

In de jaren vijftig en vooral de jaren zestig steekt een aantal individuen, groepen en commissies de oceaan over om zich te oriënteren op de doelstellingen en methoden van onderwijs en onderzoek bij Amerikaanse business schools. In 1965 wordt de *Stichting Bedrijfskunde* opgericht door de Nederlandse Economische Hogeschool en de Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij. De laatste brengt 2,5 miljoen gulden in, acht andere ondernemingen samen twee miljoen, de NEH wetenschappelijke kennis, hoewel uitsluitend van belangstellende hoogleraren op persoonlijke titel. De Stichting Bedrijfskunde mocht dan wel een dochter zijn van de hogeschool, maar de toenmalige senaat had er kennelijk toch moeite mee haar als kind te echten. Zij moest haar weg zelfstandig en op eigen kracht zien te vinden.

Vijf jaar later, de jaren zestig zijn inmiddels afgesloten, wordt door de Rotterdamse en Delftse hogeschool gezamenlijk de *Interuniversitaire Interfaculteit Bedrijfskunde* opgericht. Aan de voorbereiding en totstandkoming hiervan neemt de Stichting Bedrijfskunde niet rechtstreeks of actief deel, ondanks de duidelijke taakstelling bij haar oprichting dit wel te doen (Klein, 1974, p. 178). Geïnspireerd door Amerikaanse MBA-opleidingen wordt gekozen voor een post-kandidaats opleiding in de (economische) bedrijfskunde, met meer techniek in het curriculum dan overzee. De aanraking met de techniek blijft namelijk in de Amerikaanse business schools vrijwel beperkt 'tot production management en hier en daar tot technische futurologie' (Brevoord en Kamp, 1971, p. 28).

De conclusie kan zijn dat in Rotterdam binnen de bedrijfseconomie een bedrijfskundige oriëntatie ontstaat en dat daarnaast initiatieven worden ontplooid om tot een economisch georiënteerde bedrijfskunde te komen.

Rotterdam 1970.

4. Bedrijfskunde als gedragswetenschap: 1930-1976

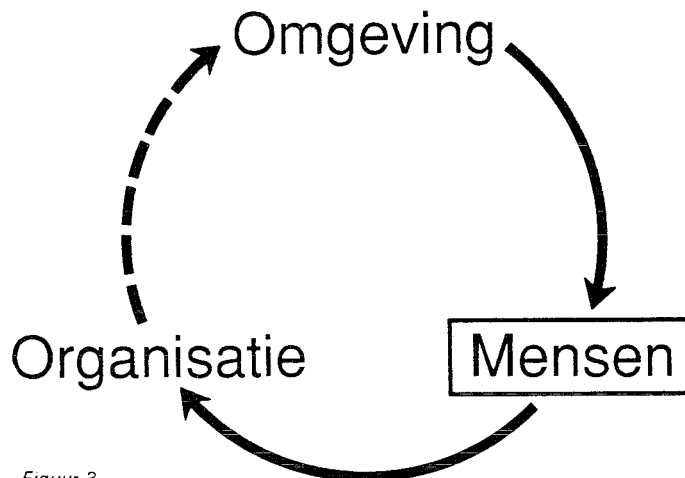
Zoals Botter (1988, p. 26) terecht stelt, is, als een reactie op de overwegend technisch-economische benadering van fabricageproblemen, rond 1930 de ontwikkeling te zien die in Amerika bekend werd als de *Human relations*-beweging. Vooral E. Mayo en F. Roethlisberger van Harvard University hebben omstreeks 1930 een belangrijke stoot aan het sociaal-psychologisch onderzoek in het bedrijf gegeven. Sociaal-psychologen, organisatiesociologen en andere gedragswetenschappers hebben de problematiek van mensen in organisaties zo'nig breed geanalyseerd dat organisatiedeskundigen de mening verkondigen: bedrijfskunde zou eigenlijk beter organisatiekunde kunnen heten (Eyzenga, 1975, p. 6). Een uitspraak die geen recht doet aan de essentie en breedte van de bedrijfskunde.

In Groningen hebben de bedrijfseconomen en de afdelingen in de sociale faculteit die zich met organisatie en management bezighouden negen jaar met elkaar overlegd, voordat in 1976 de *Interfaculteit Bedrijfskunde* wordt opgericht (Van Gils, Karsten en De Man, 1987, p. 33). Hierbij moet gedacht worden dat de vak-

ken in- en externe organisatie door bedrijfseconomen op historische gronden als onderdelen van de bedrijfseconomie worden beschouwd. Het terrein van de organisatiekunde is dus bij uitstek een gemeenschappelijk speelveld. Het gevolg hiervan is een benadering van de bedrijfskunde die noch technisch, noch economisch te noemen is, maar organisatiekundig, organisatiedeskundig of gedragswetenschappelijk. De invloed van de systeembenadering is evident. De mens, als individu en samenwerkend in groepen, staat centraal (zie figuur 3). Vanuit het gedrag van mensen in en buiten organisaties wordt gekeken wat er in organisaties gebeurt en hoe dat ten voordele van beide partijen kan worden verbeterd. De rol en betekenis van organisaties voor de omgeving waarin zij opereren worden bestudeerd voor zover van belang voor de mensen, waarbij omgeving meer behelst dan techniek of markten. Dus: mensen, organisatie, omgeving, mensen...

In de organisatiekunde worden weliswaar ook mensen en omgevingen in relatie gebracht met organisaties, maar vanuit het kijken naar organisaties, hetgeen het best vergelijkbaar is met wat er in de bedrijfskundige economie gebeurt.

Wel duidelijk is dat, zowel in de organisatie-

Figuur 3

kunde als in de bedrijfskunde met de gedragswetenschappelijke bedrijfskunde voorop, niet (meer) wordt gediscrimineerd naar type organisatie. Hetzij productie, handel of dienstverlening; overheid of semi-overheid; profit of non-profit; nationaal, internationaal, multinational, supranationaal of 'global', alles wordt bestudeerd. Hierbij moet worden aangetekend dat inmiddels afsplitsingen, zoals bestuurskunde, zijn ontstaan, hetgeen tevens een uitbreiding van het territorium naar de politiek betekent. *Groningen 1976.*

5. Bedrijfskunde en algemeen management: 1965–1990

Bedrijfskunde studeren wordt gelukkig ook in Nederland steeds populairder en doctoraalstudies kunnen behalve in Eindhoven, Rotterdam en Groningen ook worden gevolgd in Twente (sinds 1968) en op Nijenrode (sinds 1982). De benadering van de bedrijfskunde die Nijenrode kenmerkt komt redelijk overeen met de geografische ligging van het kasteel: dichter bij Rotterdam dan bij Groningen, maar zo dicht mogelijk bij Schiphol. Twente heeft uit dat gezichtspunt gezien veel weg van het Brabantse landschap.

Studies in de bedrijfskunde en bedrijfskundige afstudeermogelijkheden worden ook in allerlei beroepsopleidingen ingevoerd.

De accentverschillen tussen de bestaande opleidingen worden kleiner, Rotterdam en Groningen zijn bijvoorbeeld naar elkaar toegegroeid: Rotterdam heeft de economie opgevat als een gedragswetenschap. De variëteit in bedrijfskundige benaderingen wordt echter groter.

In het na-ervarings onderwijs, al dan niet leidend tot een eerste of tweede academische titel, wordt meer aandacht geschonken aan de volle breedte van de bedrijfskunde. De voorbereiding op het vervullen van algemeen-management-functies vereist een zo breed en geïntegreerd mogelijk opleidingsprogramma. Uni-

versiteiten en particuliere opleidingsinstituten beijveren zich om de bedrijfskunde ten behoeve van het algemeen management gestalte te geven.

In deze algemene bedrijfskunde of *bedrijfskunde* zonder meer, komen alle onderdelen van de bedrijfskunde zo geïntegreerd mogelijk aan bod, zonder dat bepaalde invalshoeken worden benadrukt. Was in de specifieke bedrijfskunde sprake van één of twee dominante invalshoeken, in de (algemene) bedrijfskunde staan de wederzijdse relaties tussen de organisatie, de mensen in de organisatie en de omgeving van de organisatie centraal (zie figuur 4).

Nederland, 1990.

6. Bedrijfskunde en de toekomst: 1990–2015

Waar staan we nu? Waarheen gaan we? Kijkend naar wat er in industriële organisaties gebeurt, wordt vanaf Taylor, in het kader van een zo efficiënt mogelijke bedrijfsvoering, de mens wetenschappelijk gekoppeld aan de techniek. Wanneer beide invalshoeken als gelijkwaardig en in samenhang worden beschouwd, kan van een bedrijfskundige benadering worden gesproken. Van *technische bedrijfskunde*, of 'industrial engineering', is pas sprake als ook de bedrijfseconomische aspecten in de analyse worden geïntegreerd. Techniek, organisatie, mensen, figuur 1.

Zodra de bedrijfseconomie de techniek omarmt en de problemen niet meer mono- maar multidisciplinair worden benaderd, hebben we eveneens te maken met een bedrijfskundige benadering. Als de gedragswetenschappelijke kant niet wordt vergeten, kan van bedrijfskunde als bedrijfswetenschap, van *economische bedrijfskunde* of van 'business administration' worden gesproken. Markt, organisatie, mensen, figuur 2.

Wanneer redenerend vanuit de gedragswet-

schappen de bedrijfseconomische invalshoek volwaardig en in samenhang wordt meegenomen bij het analyseren van bedrijfsproblemen, kan de benadering wederom multidisciplinair, dus bedrijfskundig worden genoemd. Pas indien de brede analyse wordt uitgebreid met de integratie van de technische invalshoek zou ik van *gedragwetenschappelijke bedrijfskunde*, of van 'management as a behavioral science' willen spreken. Mensen, organisatie, omgeving, figuur 3.

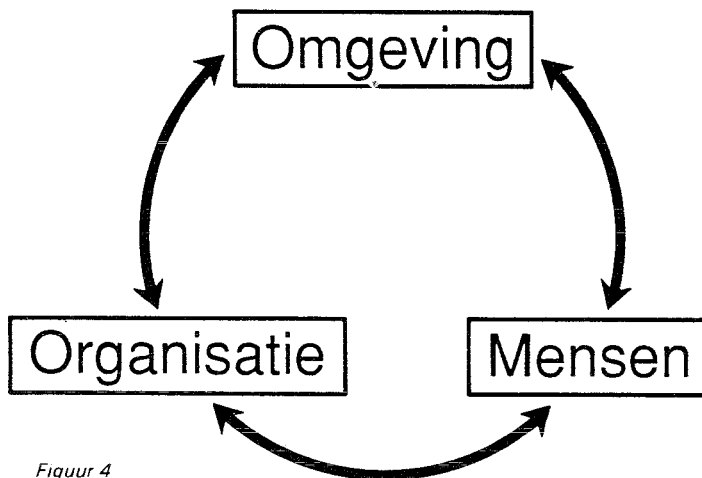
Van Beinum (1973, p. 41) stelt, als hij poogt door te dringen tot de kern van bedrijfskunde als wetenschap, dat 'de relevantie van de invalshoek, de combinatie van wetenschappen welke op een bepaald moment als de meest zinvolle wordt beschouwd, de vereiste optiek dus, een functie wordt van de inhoud van de relatie tussen bedrijfskunde en bedrijf.' Deze relatie zou duidelijker moeten zijn naarmate het type bedrijf waarover wordt gesproken scherper omljnd is. Vier jaar geleden waren in Breda drie hoogleraren, een organisatiesocioloog, een (wapen)technicus en een bedrijfseconoom op zoek naar militaire bedrijfskunde. In hun 'trilosophie' (Van Dam, Scheffelaar en Vroom, 1986, p. 7) komt naar voren wat wordt verwacht van

bedrijfskundig geschoolden binnen de militaire organisatie: 'het kunnen combineren van gedachten uit verschillende wetenschappen tot een nieuwe – betere – gedachte, waardoor tot meer afgewogen beoordelingen en keuzen kan worden gekomen.' Evenals Feitsma (1989, p. 15) heb ik een lichte zorg over een proces van de te ver doorgevoerde specialisatie.

Het gevaar van de huidige ontwikkelingen is dat over de inhoud van wat bedrijfskunde of bedrijfskundig wordt genoemd zo veel opvattingen bestaan en de variëteit aan invullingen zo groot is, dat het gemeenschappelijk deel steeds kleiner wordt en bijna van verschillende disciplines moet worden gesproken in plaats van die ene mooie multi- of zelfs utopische interdiscipline. Wanneer we ooit de bedrijfskunde als volwaardige wetenschap tot wasdom willen brengen, zal consensus moeten worden bereikt over zowel de kern als de grenzen van het vak.

Bedrijfskunde zonder meer, algemeen management dus (figuur 4), kent geen dominante invalshoeken of disciplines van waaruit wordt geredeneerd.

Soms valt als kritiek op bedrijfskundig geschoolden te horen: hadden ze maar eerst een

Figuur 4

vak geleerd. Deze algemene uitspraak zou bedoeld kunnen zijn als waarschuwing tegen het zich te vroeg in de carrière, te breed, zonder voldoende diepgang laten opleiden. Ik kan het hiermee eens zijn. Naar mijn overtuiging zijn basisopleidingen met een dominante discipline aan te bevelen. Het vak dat eerst zal moeten worden geleerd is technisch, economisch of gedragswetenschappelijk van aard, maar reeds bedrijfskundig geschuurd, geveerd en gepolijst. Deze bedrijfskundigen kunnen optimaal worden voorbereid voor het vervullen van specifieke managementfuncties. Zodra algemene(re) managementfuncties in het vizier komen, zal aan blikverbreding moeten worden gedaan. Omdat de specifiek opgeleide bedrijfskundigen van meet af aan voldoende breed hebben leren kijken naar organisaties, mensen en omgevingen, zal de ontwikkeling naar een nog bredere blik geleidelijk en bijzonder effectief kunnen verlopen. Dit vereist permanente educatie van het management, maar de commissie Rauwenhoff (1990, p. 11) stelt (helaas) terecht: 'Wij kennen geen traditie waarin onderwijs onderdeel is van een continu leertraject, ook in latere levensfasen.' We zullen echter wel veel energie moeten steken in onderzoek op dit brede terrein. Fantastisch, wetenschappelijk, maar vooral breed onderzoek. Daar schort het echter aan. De aanvaarding van twee typen bedrijfskunde, met en zonder dominante invalshoek, dus met en zonder bijvoeglijk naamwoord voor het zelfstandig naamwoord, dient in de komende 25 jaar te leiden tot twee typen onderzoek. De stroom *technisch, economisch* en *gedragswetenschappelijk* bedrijfskundig onderzoek is op gang gekomen. Bij het op gang brengen van een stroom *bedrijfskundig* onderzoek zal breed moeten worden samengewerkt, als over 25 jaar met een zekere tevredenheid een halve eeuw wordt geëvalueerd.

De titel van mijn verhaal is 'Vijftig jaar Bedrijfskunde', waarbij de helft van die halve eeuw in de toekomst ligt. Een dag voor mijn promotie,

de afronding van mijn academische basisopleiding, hield Van Beinum zijn oratie en sprak hij met vooruitziende blik over post-academisch onderwijs in de bedrijfskunde. Hij stelde meer dan zesduizend dagen geleden al (Van Beinum, 1973, p. 40): 'De bedrijfskunde moet gezien worden als een multidisciplinaire toegepaste wetenschap. Het bijzondere is echter dat "het bedrijf niet alleen de gebruiker is van managementtraining-programma's, en niet alleen een consument van de bedrijfskunde is, maar tevens *medevormgever* is aan bedrijfskunde als gebied van wetenschap".'

Als ik zie hoe de bedrijfskunde zich in de achter ons liggende kwart eeuw heeft ontwikkeld, ben ik optimistisch gestemd over de mogelijkheden die voor ons liggen. Het hoeft naar mijn mening geen vijftig jaar te duren om onze bedrijfskunde te ontwikkelen tot het vak voor iedereen die, als deelnemer aan een permanent educatiesysteem, wil uitgroeien tot excellent algemeen manager.

Literatuur

- Beer, C. de, M. J. M. Daniëls en W. Monhemius, 'De studie voor bedrijfskundig ingenieur aan de Technische Hogeschool te Eindhoven', *De Ingenieur*, 78, 18, 6 mei 1966, pp. A253-A256
- Beinum, H. J. J. van, *Over post-akademisch onderwijs in de bedrijfskunde*, Leiden: H. E. Stenfert Kroese, 1973
- Berkel, P. van, 'Bedrijfskunde, een voortijdig arrivisme?', *Bedrijfskunde*, 56, 2, 1984, pp. 154-157
- Bomers, G. B. J., 'Ontwikkelingen in de bedrijfskunde', *Bedrijfskunde*, 55, 1, 1983, pp. 84-94.
- Botter, C. H., *Industrie en organisatie*, Deventer/Den Haag: Kluwer/NIVE, 1988
- Brevoord, C., *Dialog over Bedrijfskunde*, Leiden: H. E. Stenfert Kroese, 1975
- Brevoord, C. en J. J. Kamp jr., *Bedrijfskundig journaal*, Leiden: H. E. Stenfert Kroese, 1971.
- Dam, C. van, 'Uncle Sam and Business Aunt', *Bedrijfskunde*, 41, 1, januari 1969, pp. 3-6
- Dam, C. van, 'De Bedrijfseconomisch ingenieur', *Bedrijfskunde*, 41, 2, februari 1969, pp. 21-24
- Dam, C. van, 'Bedrijfseconomie', in: *Encyclopedie van de bedrijfseconomie* Deventer/Antwerpen: Kluwer, 1983, pp. 200-202